UDİ MUZ

DƏRSEGİRK

3

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştaqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV

AZERBAYCANİ XALGE BİTOV MİLLƏTXOY LİDER

VENERA ANTONOVA

Udi muza zombakala bitov işk'olxoy 3-ci sinifxoynak'

UDİ MUZ

Dərsegirk

© “Təhsil” Nəşriyyat Poliqrafiya MMC

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@tahsilnp.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

GIRKE BOŞ BAKALOROX

I bul. Mo, zuzu

1. Mo, zuzu 8
2. Bezi ailə 10
3. Moisey kalba 14
4. Samci mux 18
5. Əsil işk`ola tağal 22

II bul. K`ənesa təzə fikirxo qaypsun

1. Promet`ey 28
2. Komiksla t`ekst` həzirbsun 32
3. Evrika 36
4. Xoxnubakala ayna 44
5. P`ə kötən 48

III bul. Şaat hik`ə, pis hik`ə

1. Dialogxo 54
2. Dünyənin ən gözəl nana 58
3. Fikirbi Esse śampsun 60
4. Bitovt`oğoxun alloya karxsun çureğala çoval 64
5. Zor sagala baksunast`ane 70

IV bul. Vətənə tarazne

1. Tarapsa taysun 76
2. Beş ölkin paytaxt 78
3. Şamaxin observat`oriya 82
4. Basq`al 86
5. Q`əbələ 90
6. NĬǰ 94

Ŭmüxlaxsun

Exlətbsun

K`al

Śam

1. Mo, zuzu
2. Bezi ailə
3. Moisey kalba
4. Samci mux
5. Əsil işk`ola tağal

Mo, zuzu

1

Mo, zuzu

Zu vǎx bezi barada exlətbsunez çuresa.

Bezi
8 yəşo.

Bezi s`i Mariyane.
Bezi familiya
Şirvarine.

3-ci sinifin
tələbəzu. Dərsurxo şaat
k`alezne.

Ailin 3-ci
övladzu.

Bezi gele
çureğala sa əşo.
K`onst`rukt`oren
cürbəcür fiqurxo
düzbsune.

Bezi gele
dost`urxono.
Şot`oğoxun
sagala əçipsuna,
tarapsuna gelez
çuresa.

Zu mŭq, zarafatp`ala xuyərzu.
Samal zast`a tənbəlluğo. Dərsurxo samalal şaat k`alk`ayiz,
bezi nəticox lap şaat`e bakon.

Dost`urxo! Vănal ef barada esse śampanan oşaal ef yoldaşxo tadanan.

P`LAN

1. Hun va çalxest'un
2. Zu ailin boş
3. Yəş
4. Bezi sinif
5. Bezi dost`urxo
6. Şaat tərəfxo
7. Pis tərəfxo

Q`ayda ak`est`un

1. Xabarxo top tadanan.
2. Fikirxo sadə ğaçəyitmoğon avabakest`anan.
3. Ğaçəyitmoğo düz həzirbanan.
4. Əyitmoğo düz śampanan.

Esse śampseynak`

1. P`lanen ef barada śampanan.

2. Xabarxo düz śampanan.

3. Şaat saal pis tərəfxo śamk`at`an obyekt`ivnı bakanan.

Əgər çureğaynan, albomi perin loxol ef şikilə ləçəq`t`anan. Ef xəsiyyətxo şikili hərrəminə q`eyd banan.

Bezi Ailə

Bezi gele kala saal muč`a sa ailənebu.

Me dönə vəx bezi ailin barada ex-lətbsunez çuresa.

Mo bezi kalbane. Şot`ay 68 yəşe-bu. Şo, ailin boş bitovt`uxun kalane. Kalban aq`ullu məsləhət-xone tast`a. K`ojin běş bakala məlne meyvin xodurxo, saal vardurxone bit`iyo.

Mo bezi kalnane. Şot`ay 65 yəşebu. Bezi kalna gele gözəle. Muč`a kalna baalkain, gele tələbbale. Bezi kalna hesabi məlime.

Mo bezi bavane. Şot`ay 45 yəşebu. Bezi bava şofere. Şot`in iz əşlə görə məsuliyyəte zap`e. Şot`aynak` ki, amdarxo sağ-salamat içoğoy ganu p`ap`esbsuna boşlune.

Mo bezi nanane. Şot`ay 42 yəşebu. Bezi nana doxture. Gele muč`a saal axšumk`ala sifətene. Şot`in bolinśinane əşbsa. Azariğoy q`ayğinane çure.

Mo bezi kala xunçine. Şo, 10-ci sinifin tələbəne. İz dərsurxo qoyene k`ale. Me usen k`ala tağale, şot`aynak`al şaat həzirləinşebak-sa. Xunçi gələcəye memar baksune çuresa.

Mo bezi viçine. Bez viçi 7-ci sinifəne k`ale. Şot`in , idmanaxune məşq`ul baksa. Bezi viçen ədəbiyyata gelene çuresa.

Mo bezi əmine. Şo, tarix dərse məlime. Vətəni davinane işt`irakbe, iz igidluğane ak`est`iyo.

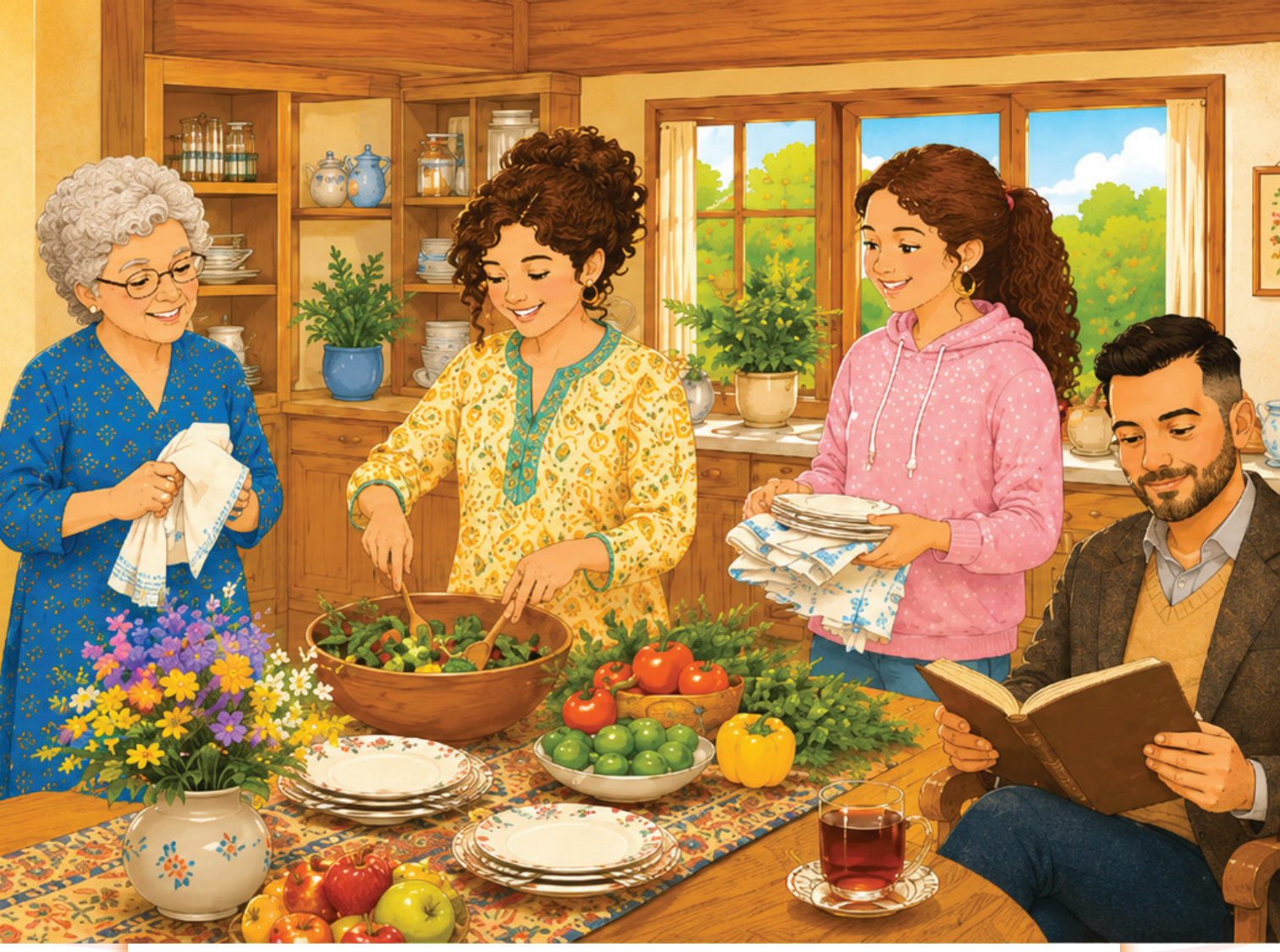

Hər sunt`in iz əşlə bayin, ailə samalal möhkəm saal sağ-lam bakale.

Beş ailinə bitov-t`oğon q`aydoğo iz q`aydinen əməlt`unbsa. İçoğo uk`ala əşurxo bsat`un.

Bezi ailinə gelez çuresa. Ailin boş bütovt`oğon sun-suna ge-let`un çuresa. Sun-suna hörmət-t`un laxsa saal sun-sunay q`ayğinet`un çure.

1. Q`ohumluğa ak`est`ala əyitmox śampanan.

2. Tadeśi əyitmoğoxun ğaçəyitmox həzirbanan.

kalba *mandakbaksun* *nağıl* *avabaksun* *kalna* *exlətbsun* *marağlu* *yan* *nana* *məşq`ul baksun* *dərsurxo* *ost`aar* *bava* *fikir tast`un*

3. Muč`a dost`urxo! Vənal ef ailin boş bakalt`oğoy barada exlət həzırbanan. Esseyal śampes banankon.

Moisey kalba

1. T`ekst`a rolen k`alpanan.

K`alk`alt`uxun běš

1. T`ekst`e s`iye barada ef fikirə upanan. Ef fikiren, t`ekst`e s`iya het`u görə ketərt`un laxiyo?
2. T`ekst`e boş het`uxun exləteğale?

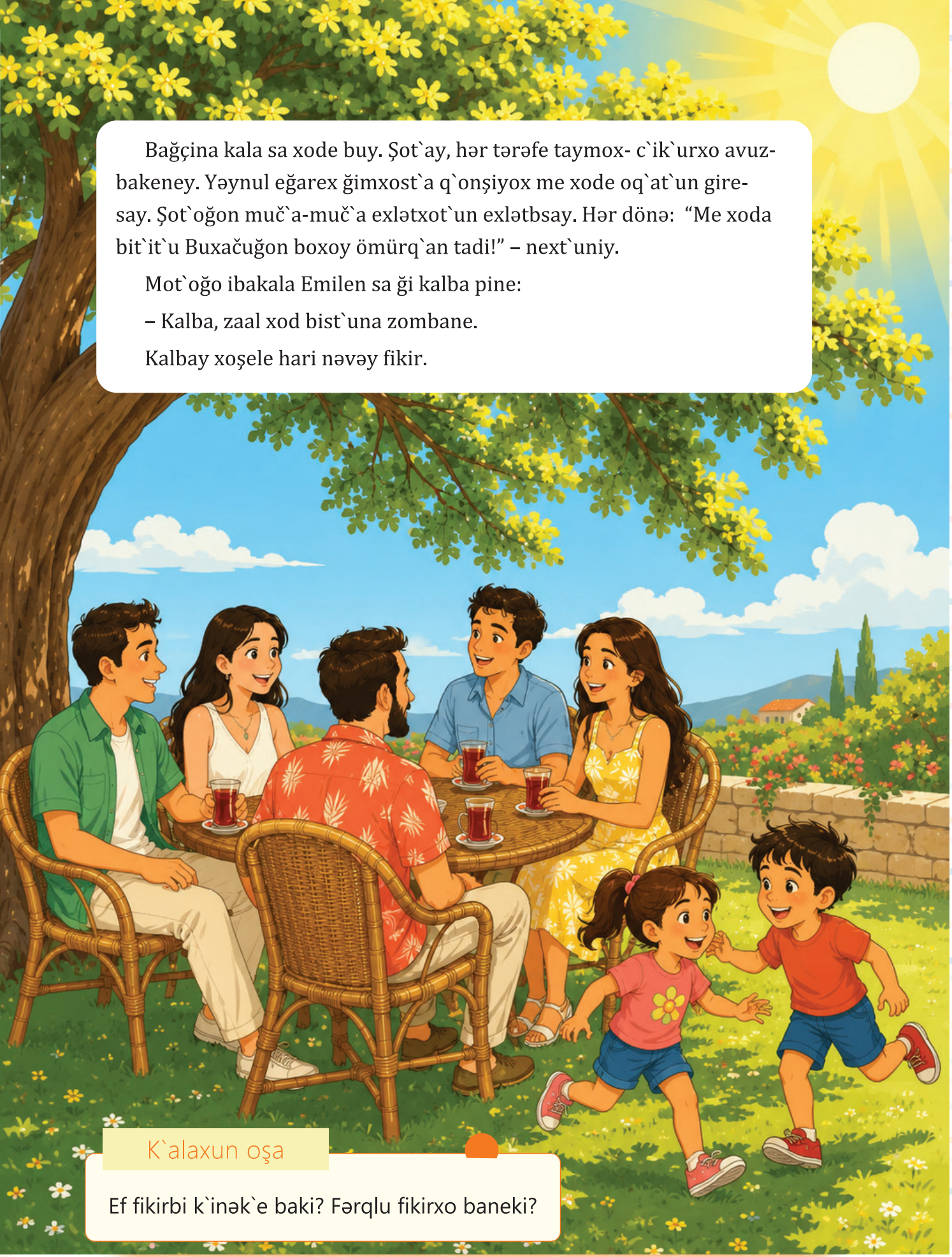
Emili ailə bağçinat`un köçp`i. Bağçina şot`oğoy běš ən sift`ə c`eriyo Moisey kalbane baki:

– Usumez ak`i, kalba!

– Usumen hare, bez bala!

Moisey işq`ar ǐǰen-ǰoğul bağçinane manst`ay, xodur-xone q`ulluğbsay, vardurxone bist`ay.

Bağçina köçp`it`uxun oşa Emil hər savaxt`an usum hayest`ay, kalbaxun sagala bağçina əşebsay.

Bağçina kala sa xode buy. Şot`ay, hər tərəfe taymox- c`ik`urxo avuz-bakeney. Yəynul eğarex ğimxost`a q`onşiyox me xode oq`at`un gire-say. Şot`oğon muč`a-muč`a exlətxot`un exlətbsay. Hər dönə: “Me xoda bit`it`u Buxačuğon boxoy ömürq`an tadi!” – next`uniy.

Mot`oğo ibakala Emilen sa ği kalba pine:

– Kalba, zaal xod bist`una zombane.

Kalbay xoşele hari nəvəy fikir.

K`alaxun oşa

Ef fikirbi k`inək`e baki? Fərqlu fikirxo baneki?

Eyex efanan

"Moisey kalba" t`ekst* ***bədii t`ekst`e****. Bədii t`ekst`urxoy boş hadisoğoxune exlətesa. Metər əsərxoy bos obrazxone baksa. Bədii tekst`e boş ***dialogxoval*** *əşesa.*

– Xeyirq`an baki, kalba!
– Xeyirq`an baki, bez bala!

Mo, dialoge.

Moisey kalba saal Emil ***obrazxone****.*

2. Şikili boş ak`ala xode s`iya upanan saal şot`ay barada hik`ə avanan exlətbanan.

3. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

4. Moisey kalbay xəsiyyətxo śampanan.

5. Ef fikiren, Emilen het`aynak` xod bist`une çuresay? T`ekst`e boşt`an hat`e ganu bəğəbi ef fikirə avabakest`anan.

6. P`lanen nağıli t`eyin t`ağayna śampanan.

P`LAN

1. Payızi vaxt burqesun;
2. Emilen kalbaxun sagala çinarna xoda bist`un;
3. Emilen çinarna xoda q`ulluğbsun;
4. Emili mŭqbaksun.

Q`ayda ak`est`un

1. Xabarxo top tadanan.
2. Fikrxo sadə ğaçəyitmoğon avabakest`anan.
3. Ğaçəyitmoğo düz həzirbanan.
4. Əyitmoğo düz śampanan.

Q`eyd.
Şikilәl bĕği exlət-bes banankon.

Samci mux
(kütəi)

1. T`ekst`a intonaśinen k`alpanan.

Bitov běş tağala yaq` samci piləkəni muxaxune burqesa.

Amdaren me piləkəni muxaxun laysa burqat`an, mütlək sa kulen piləkənin surayinaxune biq`sa. Mo lamandi nu bist`eynak`, gele vacibe. Zəif ləngurxo bat`an mütlək şinesa kula biq`sun lazıme baksa. Me kul beşi məlimxone. Məlimi kulaxun biq`inut alabaksun sal sa cürə mümkin tene.

Usenxo c`ovaksunen piləkəni muxurxo qoşe manst`a.

Muč`a dost. Naxışi muxurxoxun laysunen şaat əşurxo ba. Şot`aynak` ki, sa ği şot`oğon vi əməxun biq`alt`un.

Gülarə Munis

Şikilə fikir tadanan. T`ekst`e boş bakalt`oğoxun şot`ay əlagə bune?

K`alk`alt`uxun běš

T`ekst`e s`iye barada ef fikirə upanan.

K`alaxun oşa

T`ekst`e s`iyəxun irəzinan? Het`aynak`? T`ekst`e s`iya badalbsun çureğaynan, şot`o hetər s`inan tado?

2. Ef fikiren, “Samci piləkəni mux” uk`at`an hetunan ef nəzəre biq`est`a?

3. T`ekst`e boş məlimə hetərt`un çalxest`a?

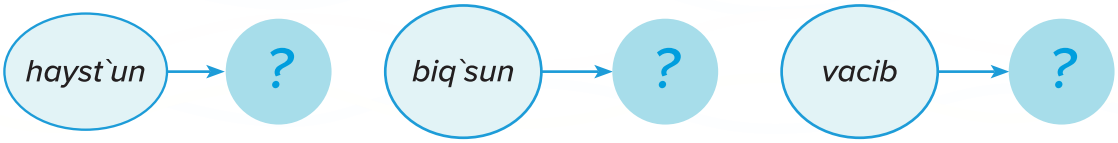
4. *Məlimi kulaxun biq`inut alabaksun sal sa cürə mümkin tene* fikirə misalxo eçeri q`andırişanan.

5. T`ekst`axun manu düz etenesa?

A) Samci piləkəni mux uk`at`an işk`olane nəzəre exst`a.
B) Samci piləkəni mux uk`at`an ailinəne nəzəre exst`a.
C) Məlim amdara zombala ən ĭvĕl varluğe.
D) Naxışen eşt`un şaat əşurxoy nəticəne.

6. T`ekst`e boş bakala əsas fikirə bəğəbanan. Hat`e fikiri loxol fikirxo avuzbanan.

7. Əyitmoğoy əks mənina śampanan.

8. Ŭmŭxlaxi saal k`alpi t`ekst`e boş het`uxuna exlətesa? T`ekst`urxoxun mani nəticinən c`evk`iyo?

9. Məlimi barada exlətbanan. Şot`o hetərnan çalxest`un çureğo?

10. *“Şaat əşurxon vi ămă ext`alt`un”* fikirə ef arane məsləhətbi nəticə c`evk`anan.

11. Tadeśi əyitmoğo saal sunaxun ğaç bakala əyitmoğo ğaç-əyiti boş əşp`est`anan

məlim, sift`in məlim, çuresun, tərbiyə tast`un, q`əşəng əyitpsun, exlətbsun, tələboox, sinif

12. Şikilə fikir tadanan. Şikili boş bakalt`ay q`a t`ekst`e boş bakalt`ay arane bakala fərgurxo sunaxun c`əkp`anan.

13. Məlimi barada esse śampanan.

Fikirbi esse śampseynak`:

- sift`ə məlimi bonin xəsiyyətxoxun, yaal iz qavunin görkəmə fikir tadi burqes banankon.

Bonin tərəfə fikir tadi śampseynak`:

- məlimi barada ef avaba-kalt`u upanan (1-2 ğaçəyit);
- oşaal şot`ay bonin xəsiy-yətxoy (muč`a, sadə, tələb-bal, şaat saal q`.) barada exlətbanan (2-3 ğaçəyit);
- Axırda.

Qavunin görkəmi barada śampseynak`:

- məlimi barada hər tərəflu upanan (1-2 ğaçəyit);
- qavuni görkəmə (alloy, boxoy popen, mas`i sifəten saal q`.) śampes banankon (2-3 ğaçəyit);
- Axırda.

Əsil işk`ola tağal

Mo, zuzu 5

Ef fikiren, əsil işk`ola tağal hetər bakalane?

Əsil işk`ola tağalen seri əyitk`alane, dərsurxo şaat k`alk`alane, kalat`oğo hörmət balane.

Zu vəx bezi dost`urxoy barada exlətbsunez çuresa. Bez dost`urxo gelene. Şot`oğoy gelo bez q`onşiyoxe.

Yan dost`urxoxun sagala əyitə sa beyan ki, beş hərrəminə təmiz efalyan. Göynxo, xodurxo q`orişalyan. Məlimxon next`un ki, göynxo, xodurxo q`orişbsun beş elmoğoy saf baksuna q`orişbsun upsune.

Payızin xaşurxost`a q`aribaki xazalxo sa gala topyanbsa. Ğoğuli xaşurxost`a isə kakalat`oğoxun sagala, şu əşlənə taysasa, şot`oğo beş bacarbala köməyə bsayan, q`oja amdarxo köməyyanbsa.

Axsibayxost`a yəşlu saal içoğoy şukk`al nu bakala amdarxoy (yetimxoy) k`ojurxoyan taysa. Şot`oğoy k`ojin əşurxo köməyyanbsa, mələnə təmizyanbsa.

Beş məliməxun sagala Vətəni davinast`a p`uriyorox bakala ailoğo usum-usum taśi lafyanst`a. Şotoğo eyexun c`evksun batenekon. Beş c`ovakest`ala tədbirxost`a şot`oğoval q`onağyanbsa. Yax şot`oğon gele çurt`unsa.

1. T`ekst`e boş mani suvala coğab bəğəbes banekon?

A) Dost`urxo het`aynak` sa əyitəlt`un hariyo?
B) Yəynust`a dost`urxon mani əşurxot`un bsay?
C) Şəhid bakala ailoğo hetərt`un köməybsay?
D) Dost`urxon göynxo, xodurxo q`orişbsuneynak` hik`ət`un bsay?

2. T`ekst`e boş bakalt`uxun aslu manu düz etenesa?

A) Şəhid ailin q`ayğına çurpsun bitovt`ay borce.
B) Yəşlu amdarxo saal içoğoy şukk`al nu bakala amdarxo (yetimxo) taśi lafst`un bitovt`ay borce.
C) Dost`urxon xeyirxax əşurxo biq`suna arzut`unbsa.
D) Useni vaxt`urxo görə amdarxoy biq`ala əşurxoval badale-baksa.

3. Ğaçəyitə tamambanan.
Dost`urxo şot`o görə gelet`un çuresa ki, şorox ... .

4. Het`aynak`şəhidxo eyexun c`evksun batenekon?

5. T`ekst`e boş əsas fikir hik`ə?

6. Mani ğaçəyit saf əyitə *q`andırişalone*?

A) bədəni hissoğoy bitovt`ay şaat əşbsun.
B) amdaren dərmən ŭğsun.
C) möhkəm elmuğen, gümrax

7. "Dost`urxoxun sagala yetimxo köməytast`un" t`eminen dialog həzirbanan.

8. *"Göynxo, xodurxo q`orişbsun saf baksuna q`orişbsun upsune"* **kot`o görə ef fikirə avabakest`anan. Göynxoy, xodurxoy, amdari saf bakseynak` mani əlagəbu? Ef fikirə misalxo eçeri q`andırişanan.**

9. Şikilxo běği “Əsil işk`ola tağal metəre bakon” t`eminen t`ekst` həzirbanan.

P`LAN

1. Dost`urxo;
2. Təngin kisək;
3. Q`eyrət;
4. Çuğoy diristbaka upsun.

Śame boş burişanan, zəhmətəl bakayin, diristbakaz nexe əyitmoğoxun əşbest`anan.

1. Prometˋey
2. Komiksla tˋekstˋ həzirbsun
3. Evrika
4. Xoxnubakala ayna
5. Pˋə̀ kötən

Kˋənesa

təzə fikirxo qaypsun

2

1 2 3 4 5

Promet`ey
(kütəi)

1. Suvalxo tadi ef arane exlətbanan.

Afina

Dost`urxo, hik`ənesa təzə sa şey qaypsuni barada ibake-nan?

Hik`ənesa sift`ə qaypsun...

Ef fikiren, dost`en iz fikirə hetər çark`est`ale?

Dost`urxo, p`oy sift`in qaypsuni barada hik`ənan ava?

P`oy hik`ənesa sift`ə qaypsun, k`ə upsuna?

Zevs

2. T`ekst`a intonaśinen k`alpanan.

Mifologin exlətə görə, gele-gele damna dörəst`a, Oçali çoyel nu biyala buxačuğxone yəşəinşbe. Şot`oğoy padc`ağ bakene Zevs. Amdarxon isə gele pist`un karxe. Zevsen şot`oğoy karxsuna dözümsuze biyo. Amdarxon koruğ ak`i, mibi, aruğsuz mandi, azarainşaki q`olaynubaki usum p`uret`un.

Promet`eyen amdarxo iz goroxe hare. Şo, amdarxoy dost`ey, şot`oğo gelene çuresay. Şot`in insafsuzluğa aranexun exst`eynak` Afinaxun müdrükluğa, Hefestin emalatxaninaxun aruğa başq`i amdarxone tade. Aruği köməyen amdarxo gamt`unśe.

Promet`eyen amdarxo sənətə, k`albsuna, hesabbsuna saal śampsunane zombe. Şot`in şot`oğoynak` vəhşi ěka saal öküzə kiyele zombe.

Promet`eyen amdarxo q`ayığ saal p`arus düzbsunane zombe. Amdarxo dərməne tade saal hetər mualicə baksunane q`andırişe.

Kot`oğo görə Promet`eyi loxol Zevse əcuğone biq`e. Promet`eya Q`afq`azi buruğoy bel zincirləinşbsunane tapşurbe.

Axırda Geraklen Promet`eya çark`esedi. Zevsaxun xaişebe P`romet`eya bağışlainşane.

Zevsen Promet`eya bağışlainşebsa, oşaal nu biyalt`oğoy sırinane bast`a .

Əylin Savad
Portalaxune

3. T`ekst`e boş Promet`eyen amdarxo hik`ə zombe?

4. Promet`eyi barada bakala düz fikirxo c`əkp`anan.

1. Amdarxo aruğe tast`a.
2. Həzirbi gəmine tast`a amdarxo.
3. Zevse q`əst`ənə taysa.
4. Zevsen Promet`eya sal sa vədine bağışlainş tenebsa.
5. Promet`ey düzgüne bake.
6. Zevs düzgün tene bake.
7. Gerakl düzgünluği tərəftarey.

5. Düz saal sərf fikirxo c`əkp`anan.

1) Zevsen Promet`eya Alpe buruğoy bele zincirləinşbsa.
2) Promet`eya Geraklene çark`est`a.
3) Geraklen amdarxo hesabane zombsa.
4) Aruğa q`orişalo Afinaney.

6. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

7. T`ekst`axun düz eğala bavoğoy məsəlox śampanan.

8. *Aruğ, śam, hesab* **əyitmoğoy məninə bəğəbanan oşaal ğaçəyiti boş əşbest`anan.**

9. Ümüxlaxi t`ekst`axun aslu tadeśi suvalxo coğab tadanan.

9.1. Amdarxoy sagala karxsunen saal əşbsunen mani xeyire bakiyo?

9.2. T`ekst`axun aslu pesbanekon:

1. *Damna amdarxost`a fikirbsun tenebake.*
2. *Damna amdarxo zəhmətkeşt`un bake.*
3. *Damna amdarxon gele suvalxo coğab bəğəbes tet`un-bake.*
4. *Aruxa damna amdarxoy bacarağent`un kiyelbes bake.*

9.3. Mot`oğoy sunt`in aruğo kiyelbsuna köməyebiyo:

A) běğ *B) s`əq`* *C) asoy* *D) ukun*

Hefest

Eyex efanan

Muze exləti boş intonaśinaxun saal fikiri axıra p`apsunaxun aslu cürbəcür ğaçəyitmoxo. Fikirə p`a p`esp`ala ğaçəyitmox kot`o sa misal bakes banekon.

Fikirə p`ap`esp`ala ğaçəyitmoğon manisa sa hadisinə, sa fikirə, q`amişaksuna, vaxt`e saal gane barada informaśinat`un tast`a.

Misal:

Zu tarazne p`ark`a. Amdarxon aruğa kiyelt`unbe. Aruğoy köməy gelene. J̌oğuli vaxt`e. J̌jena ǰje eysa saal q`.

10. T`ekst`e boşt`an sa hema fikirə p`ap`esp`ala ğaçəyitmox c`ək`p`anan.

11. Düz eğala əyitmoğo laxi çark`est`anan.

- Amdarxon aruğa *(kiyelt`unbiyo, haq`et`un, q`orişet`un, toydet`un)*.
- Śame köməyen amdarxon içoğoy fikirxo *(fikirbet`un, ext`et`un, śampet`un, q`ələmə ext`et`un, p`ap`esp`et`un)*.
- Damna amdarxon baki əhtəcxoy saya c`əkbseynak` gele, mal, tək, çüt əyitmoğo *(zombaket`un, əşp`est`et`un, c`əkbet`un, běğet`un)*.
- Amdarxoy sift`in bŏq`ălq`ala əhtəc içoğoy k`əşəmux *(ak`ene, bakene, əşp`est`ene)*

12. Şikilə fikir tadanan oşaal sa mis`ik t`ekst` həzirbanan.

K`ənesa təzə fikirxo qaypsun

2

Komiksla t`ekst` həzirbsun

1. Yan văxun sagala axšum-k`ala t`ekst` həzirbsuna zombakalyan.

2. Dost`urxo, komiks k`ə upsuna avanan?

3. Komiks ingi-lisxoy əyite, iz mənə "axšump-sun" upsune.

4. Komiks sun-sunaxun ğaç bakala şikilxone.

5. Komiks t`ema əyitmoğon saal gödəy cümloğone tadesa.

6. Me əyitmox saal cümlox obrazxoy muzene tadesa.

7. Komiks "şikillə hekayal" next`un.

Axšumk`ala t`ekst` həzirbseynak` oq`axun tadeśit`oğo zombaksun lazıme.

01 Şikilxoy boş hik`ə ak`esest`a diggəten běğanan.

02 Şikilxoy loxol tadeśi ğaç-əyitmoğo k`alpanan.

03 Şikilxoxun ğaçəyitmoğo düz eçanan.

04 Avuzin ğaçəyit-moğ həzirbanan saal şot`oğo q`eyd banan.

05 Ganxo (c`ələy, otağ, dükən, şaqq`a saal q`) fikir tadanan.

06 Vaxt`urxo (sa-vaxt`an, biyəsin, üşe, yəynu, pa-yize, ǰena, ǰoğul) fikir tadanan.

07 T`ekst` həzir-bseynak` ğaçəyit-moğo sunaxun düz eçanaň.

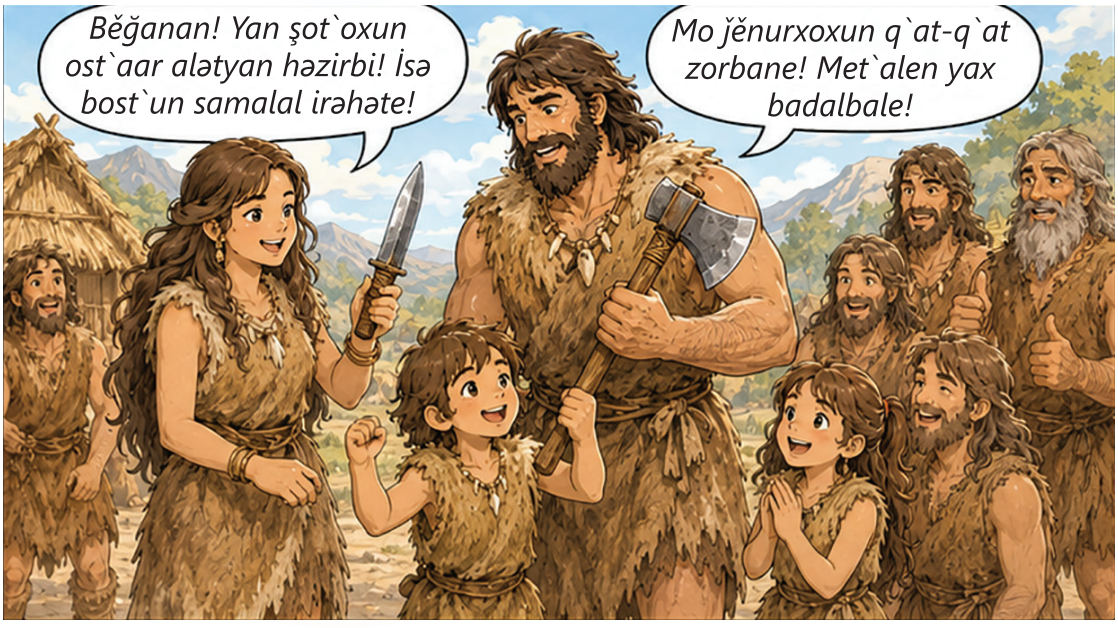
08 Dialogxoxun əşp`est`anan.

09 T`ekst`a s`i tadanan

Me s`aldala ǰënurxo hik`ə?
Bëyin morox hetaynak`a əşeśes bakon?

ǰëna larik xoxtenebaksa... Ama iz loxol duğat`an, formina badalebsa

Aruğoy gamluğen met`ala cügünebsa! İsə kot`o formina bades bayankon!
Běğen běyin k`ə bese bakon...

Běğanan! Yan şot`oxun ost`aar alətyan həzirbi! İsə bost`un samalal irəhəte!
Mo ǰënurxoxun q`at-q`at zorbane! Met`alen yax badalbale!

Evrika

K`ənesa təzə fikirxo qaypsun

3

1. Ŭmŭxlaxi t`ekst`axun aslu suvalxo coğab tadanan.

1.1. Arximed şuva bake?

1.2. Alim mani dörəst`ane karxe?

A) Beş erin III əsirəst`a
B) Beş erinaxun běš baki III əsirəst`a
C) Erin IV əsirəst`a
D) Beş erinaxun běš baki II əsirəst`a

1.3. Arximed het`u görə çalxeśe?

1.4. T`ekst`e boş bakalt`uxun aslu, Arximeden mani təzə yönurxone c`evk`iyo?

1.5. Şikili boş hik`ə ak`est`a?

K`alk`alt`uxun běš

Ef fikiren, t`ekst`e boş het`uxun exlәteğale?

2. T`ekst`a düz int`onaśinen k`alpanan.

Damna Sırakuza şəhəri padc`ağ Giyeron vicdanlune bake. Şot`in, Arximedaxun exlətbsuna gelene çureśe, usum-usum çal-xeśi alimaxun məsləhətxone haq`e.

Sa ği Giyeronen çalxeśi zərgərə k`alene iz t`öğöl oşaal şot`o sa kərpic`i boyda q`ızıle tast`a. Şot`o əmirebsa ki, tadi q`ızılaxun içeynak` tacq`an düzbi. Samal vaxt c`ovakit`uxun oşa zərgəren taca düzbi tanest`a padc`ağa. Tac həgigiyal gele q`əşənge baksa. Gi-yeronen çureśi tace keyfiyətə běğane. Əmirebi ki, taca tərəziki loxol ayzapk`at`un. Tace çəki padc`ağen zərgərə tadi q`ızıli çəkinaxun eynine baki. Giyero-nen taca təmiz q`ızılaxun düz-baksuna avabakseynak` Arximeda iz t`öğöle k`alpi ki, şot`in me misala hәlbsuna içu məsləhətq`an tadi.

Arximeden padc`ağaxun sa ğiluğ vaxt`e ext`i. Şot`in dirist ğina fikiri boşe c`ovakest`i, ama iz beyne hikk`al sa fikir tene eçes baki. Biyəsin şot`in os`k`alpsune çureśi. Şot`in vannina ǰomol śirik xenen buyebi.

Arximed vannina bağala k`inək xene sa pay posp`i baredi. Hat`e dəyğa tac iz eyexe baft`i. Arximeden ost`aar səsen harayepi: “Evrika!”. Şot`in hərəkətbi cupi vanninaxun c`enesa, kap-kap iz paltara lapi tanesa ki, iz təzə qaypi fikirə bex c`evk`ane.

K`alaxun oşa

Ef fikirbi k`inək`e baki? Fərqlu fikirxo baneki?

3. Sirakuza şəhəri padc`ağ şuva bake?

4. Giyeronaxun aslu bakala fikirxoy manuva düz?

A) Məsləhətbinut sal sa əş biteneq`o.
B) Vicdanlune bake.
C) Vicdansuze bake.
D) Bacarağsuze bake.

5. Giyeronen Arximeda iz t`öğöl het`aynak`e k`alpest`e?

6. **Giyeronen het`u görə Arximedane pe? Coğabxoy sunt`u c`əkbi ef fikirə subutbanan.**

Arximeden tac düzbala zərgərə şaat çalexsay.

Arximed alime bake.

7. **Arximed het`aynak`e vannina baśe?**

A) Suvali coğaba bəğəbseynak`
B) Os`k`albseynak`
C) Suvalı coğaba nu bəğəbsuna görə
D) Bacarağa yoxlainşbseynak`

8. **Mot`oğoy sunt`in *Evrika* əyitin məninane tast`a:**

A) Bəğəzbi
B) Q`amişezbaki
C) Avazbaki
D) Harayespi

II

Əyc`indəri Arximed Giyeroni t`ŏğŏl hari pine:

– Zu misala həlbsuni yönə bəğəbez.

Arximeden upsuna görə taca saal hat`e çəkinen q`ızıli kərpic`ə et`unşt`a. Arximeden sa q`ava ǰomol śirik xenen buyebsa oşal taca t`iya basaneksa. Şot`in q`avaxun posp`i barala xena t`esoğo q`avane bapi. Oşal təmiz q`ızıla xenen buy q`avane basaksa. P`urumal barala xena sa q`avane bapi. Bitovt`oğon at`unk`i ki, samci q`avaxun bari xe p`ămci q`avaxun bari xenaxun gelene.

Şikili loxol əş taşanan:

- ✓ *Şikilə fikir tadanan.*
- ✓ *Şikil t`ekst`e mani hissinaxune düz eysa?*
- ✓ *Şikili boş avuzuno hik`ə?*
- ✓ *Het`u tet`un düz zapiyo?*

Arximeden Giyerona pine:

– Buruxk`inək` Giyeron! Hun ank`i ki, tac bakala q`ave boşt`an xe gelene bari. Ko şo upsune ki, tace q`a q`ızıli usk`un eyni tene. Kəre c`eysa ki, tace boş q`eraz suluk` met`alebu. Zərgəren taca düzbat`an tace boş q`izılaxun gele q`eraz metale bape ki, q`ızıli çəkinaxun düz eğane.

Kot`o ibaki Giyeroni əcuğone biq`i. Şot`in zərgərə iz t`öğöle k`alpi.

1. Ef fikiren, Giyeronen zərgərə hik`ə uk`ale? Zərgəri coğab hik`ə bakale?

2. Zərgərə aid xəsiyətxo c`ək`p`anan.

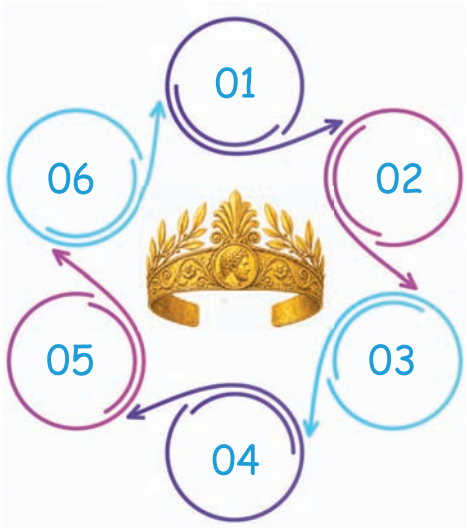
3. Arximedi təzə qaypi ideyinen het`u avabaksunane köməybiyo?

1. zərgəri əfçiduğsuna
2. Giyeroni vicdanlu baksuna
3. tace təmiz q`ızılaxun baksuna
4. tace təmiz q`ızılaxun nubaksuna
5. bəzi şeymoğoy xena batksuni səbəbə
6. bəzi şeymoğoy xena nubatksuni səbəbə

4. T`ekst`axun aslu Arximedi xəsiyətxo upanan.

5. Tace barada bakala sərf fikirxo bəğəbanan.

Tac təmiz qızılaxune həzirbake.

Gele gözəle bake.

Arximeden həgigətə qavunane c`evksa.

Arximedi upsunene həzirbake.

Zərgəren içu vəbaksuna açesebi.

Giyeroni upsunene həzirbake.

Serine:

1.
2.
3.

Əfçine:

1.
2.
3.

6. T`ekst`axun aslu mənin q`a nəticin sunaxun ğaçluğa bəğə-banan.

MƏNƏ	NƏTİCƏ

7. Şikilxo fikir tadanan oşaal t`ekst`axun düz eçanan.

8. Oq`a tadeśi əyitmoğoy mənina upanan saal hər sunt`u ğaçəyitmoğoy boş əşbest`anan.

Yaratmışsun, yön bəğəbsun, q`eraz sa şey c`evksun

9. Ğaçəyitə tamambanan.

Əgər zu yaratmışal bakaiz, ...

10. Ğaçəyitmox avuzbanan.

Girkez k`alpi. Samira qayebaki. Arximeden təzə yöne bəğəbi. Zərgər hare.

11. Sərf śameśi əyitmoğo düzbi śampanan.

Tuc, zerger, çeki, q`izil, q`əv, siluk`, dizbsun, gile, uskin, ecuğ.

Xoxnubakala ayna (kütəi)

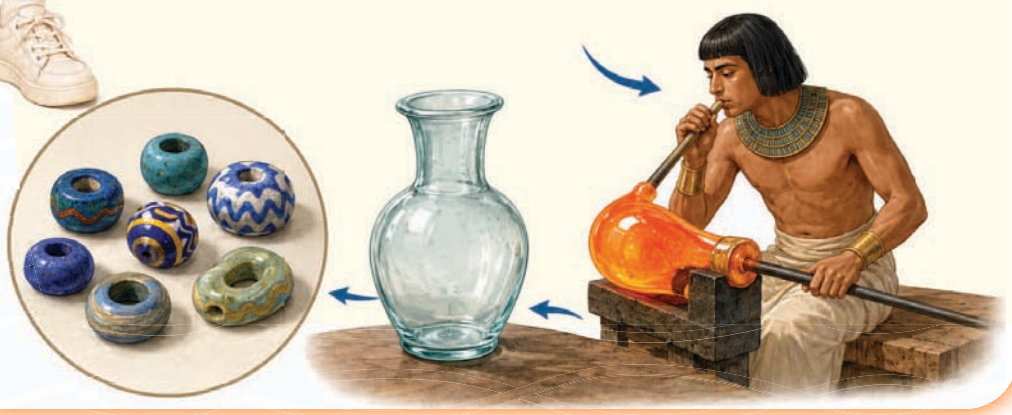
4

1. Suvalxo coğab tadanan.

Ayna gele ost`aar sa şeye. Şo, əslində, q`uma, sodina saal kirəji ǰěna kala t`emp`erat`urinen xebi oşaal usum çaxbiq`est`at`ane əmələ eysa. Sift`ə ayna maya saal hevaxt əmələ eysuna dəgig şuk-k`alen avatene. Ən damna aynox beş əsirəxun běš 2500-ci usena aid bakala damna Misirə həzir-baki çilurxone. Ən damna aynina həysə Anglin muzeyat`un efsa.

Hələ damna dörəxun aynina cürbəcür əşurxoynak`t`un əşp`est`e. Ama şot`ay kam şeyal bakene, şo usum xoxbakese bake. Franśin ximik`en Eduard Benedikten birdən aynin xoxnubaksuni bĕšnəmə haneq`i.

1903-ci usenast`a E.Benedikten iz labarat`orina əşbat`an k`as`k`alen laśi alin p`olk`inaxun hik`ənesa içu lazımbakala şeya ext`at`an, alin p`olk`inaxun sa p`robirk`a binest`a oq`a. Şot`ay alaxun oq`a biti xoxnubaksunen şot`o məhətt`əle mandest`i. Benedikt`en p`robirk`ina diggəten fikire tadi saal iz boş mani maddin q`alığ baksuna bğğənebi. P`robirk`in het`aynak` xoxnubaksuna bğğəbi c`eveksa. Ketərluğen ximik`en aynin xoxnubaksuni bĕšnəmə haq`seynak` lazımbakala ximiki maddinə bğğənebsa.

Eduard Benedikten samal oşa p`ğ nəzik aynin arane śelüloz nitrata laxi xoxnubakala saal q`ĭsuz aynane c`evk`i.

Xoxnubakala ayna samci dəfə davin boşe əşeśe. Avanan ki, lazım bakat`an əsk`ərxon zəhərlu gazurxoxun içoğo q`orişbseynak` gaze mask`oxt`un laxe.

Hat`e mask`in pulmoğoy ganu xoxnubakala aynane laxeśe.

"Təbəssüm" jurnalaxun, 2024

2. Sxemina bĕği 1-2 ğaçəyit həzirbi t`ekst`a avuzbanan.

3. Xoxnubakala aynin əmələ eysuni səbəb hik`ə baki?

A) E.Benedikti gele vaxtinaxun qəvěğalorox
B) P`robirk`in alaxun oq`a biti xoxnubaksun.
C) Aynin boş bakala ximiki maddox.
D) K`as`k`al

4. T`ekst`axun aslu E.Benedikti xəsiyyətxo upanan.

5. T`ekst`axun aslu əfçi fikir manuva?

A) Ən damna aynox Misiri çilurxone.
B) Xoxnubakala aynox sift`ə gaze maskoğoy loxole əşeśe.
C) E.Benedikt xoxnubakala aynina c`evkiyone.
D) Xoxnubakala aynoğo sift`ə maşinxoy loxolt`un əşp`est`iyo.

6. Oq`a bitala p`robirk`a het`aynak` tene xoxbaksa?

7. T`ekst`axun aslu t`abliśina əşbi çark`est`anan.

Baki əş (bel hari əş)	AXIR
Xoxnubakala ayna bəğəyeśi.	*1.* *2.* *3.*

8. ***"Xoxnubakala ayna" t`ekst` bədii t`ekst`*** **baksuna irəzinan? Ef fikirxo hetərnan q`andırişo?**

Eyex efanan

T`ekst`xo tək bədii tene baksa. T`ekst`xo hamal elmaxune baksa.

T`ekst` "Xoxnubakala ayna" elmi t`ekst`e hesabbaksa.

Bədii t`ekst`axun elmi t`ekst`e arane bakala tafotxo oq`a tadeśi xusisiyyətxon ak`esest`a.

– çətin cümloox gelene əşesa

– çətin əyitmox gelene baksa

9. Tadeśi t`ekst` elmi baksuna subutbanan. T`ekst`e boş əşeśi mani əyitmoğon saal ğaçəyitmoğon şot`ay muza çətinebsa?

10. Şikilxo fikir tadanan oşaal t`ekst`axun düz eçanan.

11. T`ekst`axun aslu suvalxo coğab tadanan.

✓ *Aynina hetərt`un həzirbsa?*

✓ *Xoxnubakala ayna hetərə həzirbake?*

12. Tadeśi əyitmoğoynak`, ələmətxo avabakest`ala əyitmoğ avuzbanan.

alim	*k`as`k`al*	*yön bəğəbsun*
vaxt	*ayna*	*labarat`oriya*

13. "Xoxnubakala ayna" t`ekst`e barada ef fikirə 2-4 ğaçəyitmoğon śampanan.

Fikir tadala məsəlox:

- fikirxost`a obyekt`iv baka;
- ğaçəyitmoğo düz həzirba;
- əyitmoğo düz śampa.

P`ə kötən

K`alk`alt`uxun běš

Ef fikiren, t`ekst`e boş het`uxun exləteğale?

1. T`ekst`a rolen k`alpanan.

Sa dəmirçine bakey. Sa ği şot`o p`ə kötən düzbsuna zak`azt`unbi.

Dəmirçinen həvəslu əşlə bureqi. Sa dəmiri parçina exedi, şot`o pə gala cö-yebi. Dəmiri parçinaxun p`ə kötəne düzbi.

Sa hema ği oşa əkinçi kötəni bač`anexun hari, dəmirçinə pine:

– Zu hələki kötəni sunt`u ext`oz.

Dəmirçinen kötəni sunt`u əkinçinə tadi yaq`anebadi. P`əmci kötən dükənə əşp`est`alsuz manedi.

Samal vaxt c`ovakit`uxun oşa p`ə kötən sunaxun irəst`un hari. Əkinçin kötənen s`alest`ay. Dükəni kötən isə parsbiq`eney.

– Upa běyin, hun het`aynak` metər s`alenst`a? – parslu kötənen t`esunt`uxun xavare haq`i.

Əkinçin kötənen pine:

– ...

K`alaxun oşa

Fikirxo düze baki?

Ef fikiren, əkinçin kötənen parslu kötənə hik`ə uk`ala?

2. T`ekst`e boş het`uxuna exlətesa?

3. Eyni dəmirəxun düzbakala kötənxoy fərglu baksuni səbəb hik`ə?

4. Mot`oğoy soğo kötəni şaat baksuni səbəbe:
   A) Əkinçinen şot`o otağa efsune
   B) Həmisə əşbsune
   C) Həmişə əşləxun oşa təmizbsune
   D) Sal nu əşbsune

5. Əkinçin hərəkətə görə ef fikirə avabakest`anan. Əkinçinen əfçine duğsa? Ef fikiren, şot`in mani əşlə düztenebsa?

6. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

7. Oq`a bitala p`robirk`a het`aynak` tene xoxbaksa?

8. Bavoğoy məsələğo sunaxun düz eçanan oşaal t`ekst`e ideyinaxun düz eğalt`u c`əkp`anan.

Nu əşbala dəmir	*ams`ina tateneğon*
Amdarxon çalışebako,	*tene ukon*
Zap`k`ala zəhmət	*parse biq`o*
Nu əşbala	*oçal mŭqebakon*

9. T`ekst`e xəritinə həzirbanan.

10. *"Běš taysun zəhmətene baksa"* **ke t`eminen sunsunaxun exlətbanan.**

Eyex efanan!

Beş exləti boş suvalen bakala ğaçəyitmox gelene əşesa. Metər ğaçəyitmoğoy köməyen, yan manisa baki əşləxun sa xabaryan avabaksa, q`amişakseynak` xavaryan haq`sa, het`ayesa barada informaśiya haq`esyan baksa.

Śame boş metər ğaçəyitmoğoy axırda suvali znak`e laxesa.

Misal: *Hun girk k`alpenu? Vi kalba maya karxsa?*
Vi xunçen hemamci sinifəne k`ale?

11. T`ekst`e boşt`an suvalen bakala ğaçəyitmoğo c`əkbanan, şorox het`aynak` suvalen ğaçəyitmox baksuna q`andırişanan.

12. Şikilə bĕği mis`ik` t`ekst həzirbanan.

13. Bĕğanan, soğo gele bisine, t`esoğo isə lap təzəne

14. Təzə s`aldala kötən. Təmize saal həzire. Əşurxo yönine biq`sa.

15. Suvali coğaba tadanan.

Damna dörəst`a kötənə het`ay loxolt`un ğaçp`e? Avanan?

A. Canavari B. T`oyşani C. Kəle D. Xăye

16. Suvali coğaba tadanan.

Həysət`in dörəst`a kötənə het`ay loxolt`un ğaçe?

A. Maşini B. T`raxtıri C. K`ambayni D. Mat`as`klet`i

1. Dialogxo
2. Dünyənin ən gözəl nana
3. Fikirbi Esse śampsun
4. Bitovt`oğoxun alloya karxsun çureğala çoval
5. Zor sagala baksunast`ane

şaat hik`ə,

pis hik`ə

3

Dialogxo
(kütəi)

1. Oq`a tadeśi t`emoğon dialogxo həzirbanan.

Mot` aynak` :

- ✓ Grupp`urxo cöybakanan;
- ✓ T`ekst`a c`əkp`anan;
- ✓ Suvalxo həzirbanan;
- ✓ Suvalxo coğab tadanan.

Suvalxo həzirbamin běš t`emin köməyen p`ap`esbsun çureğala fikirə bəğəbanan.

Dialogi boş tərbiyalu əyitmoğoxun əşp`est`una ef eyexun mac`evk`anan!

Dialogeynak` misal:

2. Dialoga k`alpanan, temina saal tadeğala suvalxo fikir tadanan.

Xeyirq`anbaki. Usumnan hare! Văx hik`ə köməy besesbakon?

Xeyirq`anbaki. Za əçibseynak` futboli t`ap` oç-k`ane lazım, 42 razmer.

Me tərəf eynan. Mani irəng ef xo-şel gelene eysa?

Măyin irəngen, irəhət sa forminen bakaloz qăvesa.

Me model təzəne hare, ham irəhəte, hamal iz keyfiyət gele şaat`e. Běğsun çurnansa?

Şaat, zəhmətəl bakain.... Haa, gele irəhəte, İz toy heq`ədəre?

10 mante, həysə ucu-ze, iz toy oq`ane.

Şaat, zu mot`o hazaq`sa. K`art`en təŋ-ginə tast`unez çuresa.

K`art`en sama-lal irəhəte. Lek-k`a k`assa.

Văn diristbakanan, saal yaq`yanběğsa!

Gele dirist-bakanan.

3. Dialogxo oq`a bakala t`ekst`axun aslu bakes banekon:

Bolinśina

Məlim saal tələbə

Zoop`ark`a

İdmani paltarxoy dükənə

4. Dialoga k`alpanan, iz boş bakalt`u fikir tadanan. Ef fikiren, dialogi köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

Sa cavan k`omp`ozit`oren çalxeśi nemenśi k`omp`ozit`or Mośart`axun xavare haq`sa:

– Hetər śampsune lazım simfonina?

– Vən hələ cavannan. Sift`ə ballada śampsa burqaynan, şaat`e bakon!

Cavanen me məsləhətəxun irəzi tenebaki, oşaal pine:

– Vən simfonina vis` yəşə p`ap`amin běš tenan burqe śampsa?

– Düze burqez... Amma zu simfonina hetər śamk`oz sa t`esunt`uxun tez xavarhaq`e! – metər coğabe tadi.

5. Dialogxo təgdimbanan oşaal ef dost`urxoxun exlətbanan.

6. K`oya manisa sa t`emina dialog həzirbanan.

Dünyənin ən gözəl nana

1. T`ekst`a intonaśinen saal rolen k`alpanan.

Alberti vŭğ yəşe buy. Xunçiyal iz t`ŏğŏley. Xunçey s`iyal Zinaney. Xunçi içuxun p`ə yəş mis`ik`ey. Şot`oğon t`elevizora běğsunt`un çuresay. Alberten t`elevizori k`analxo soğo-soğo furunest`ay. K`analxoy sunt`ay loxol enefi. Me p`eredaçina şot`in sal savədine atenek`ey. Q`əşəng paltarxon çupuxxo bema c`eri içoğo ak`est`unst`a, oşaal bemaxun c`ovaki c`eri tat`unsa.

Alberten heqq`ədər běneği, hikk`al q`amişakes tenebaki. Axırda iz nana k`alpi , şot`oxun xavare haq`i:

– Ay na, me amdarxon hik`ət`unbsa?

Nanan şot`ay bula tumarbi, axšumk`a pine:

– Mo, gözəlluği yarışe. Dünyənin ən gözəl xuyərət`un c`ək`e.

Alberti pulmux təşvişəxun (vəlvəlinaxun) s`aledi. Şot`in mŭq-mŭq iz nanay loxol běği pine:

– P`oy hun het`aynak` t`iya şot`oğoxun sagala tenu, ay na? Əgər hunal t`iya bakiynuy, zu vězu ki, ən samci ganu hun biq`alnuy!

2. Vǎn Alberti ganu bakiynaniy, ef nana hik`ənan uk`oniy? Ef nanan vǎx mani coğaba tadoniy?

3. *Əgər hunal t`iya bakiynuy, zu vězu ki, samci ganu hun biq`al-nuy!* **Me ğaçəyiti boş mani hissebu?**

A) q`ayğına çurpsun B) əcuğ C) mŭqluğ D) insaf

Eyex efanan!

Muze boş t`etər ğaçəyitmoxe bu ki, şot`oğo kala hirsen saal emoşinene nexesa. Ketər ğaçəyitmoğo hirse ğaçəyitmoğt`un nexe.

Misal: *Karxa Azerbaycan! Həmişəq`an baki Nǐje Udi!*

4. T`ekst`e boş mani suvala coğab bəğəbes tene bakon?

A) Alberti xunçey hema yəşe bu?
B) Alberti běği p`eredaçin s`i hik`ə bake?
C) Alberten iz nana het`aynak`e k`alpi?
D) Alberten Zina hik`ə pi?

5. T`ekst`e boşt`an Alberti xunçey yəşə bəğəbanan.

6. T`ekst`e boşt`an pesbanekon:

A) Alberten iz nana gelene çuresa.
B) Alberten t`elevizori p`eredaçoğo běğsuna gelene çuresa.
C) P`eredaça Alberti xoşel gelene hari.
D) T`e p`eredaça Zinayal xoşele hare.

7. Alberti iz nana çuresuna mani ğaçəyiti boş gelene ak`est`a?

8. T`ekst`a ŭmŭxlaxanan oşaal ef fikirxo avabakest`anan.

9. Tadeśi əyitmoğoxun adi, suvali saal hirslu ğaçəyitmoğo həzirbi śampanan.

a. kalna, yaç, eki; b. vardurxo, gözəl;

Fikirbi Esse śampsun

Eyex efanan!

Əgər amdarayan beyne eşt`asa:

1. T`e amdarat`un təgdimbsa (s`iya, şu baksuna, pěşaya);
2. T`e amdari qavunin görkəməne ak`est`a (ço, pop saal piin irəng;
3. T`e amdari bonin aləm (pis saal şaat xəsiyətxo);
4. T`e amdari barada ef fikirə avabakest`un (xoşel enesa /etenesa, çurezsa/tezçuresa saal q`.

Gane barada exlətbsunen çuresasa:

1. Gane s`iyat`un nexe (muzey, işk`ol, bazar saal q`.);
2. Qavuni görkəmi barada uk`at`an (irəngə, bəzəyə, formina saal q`.);
3. Gane biq`esun;
4. Gane bonaxun;
5. Gane barada ef fikir.

Vaxt`ayan ak`est`asa:

1. Vaxt`ane ak`est`a (savax, biyəs, useni vaxt`urxo);
2. Xəsiyətxone nexe;
3. Gane s`iyane ak`est`a;
4. İz fikirəne avabakest`a.

Mani sa elmuxla (yaal elmuxsuz) bakalt`oğone ak`est`asa:

1. Elmuxla (elmuxsuz) bakalo (bitki, heyvan) ak`est`a;
2. Qavuna bakalt`oğo soğo-soğo ak`esest`a;
3. Xeyrəl ak`esest`a.

1. Ailin barada exlətbanan.

- ✓ Suvalxo saal coğabxo fikir tadanan.
- ✓ Misalxoxun əşbest`anan.
- ✓ Nu çark`i ğaçəyitmoğo çark`est`anan.
- ✓ Dost`urxo suvalxo tadanan.
- ✓ Coğabxo ŭmŭxlaxanan.

2. Ailin boş bakalt`oğoy boşt`an sunt`u c`əkbanan şot`ay barada esse śampanan.

P`LAN

- Sift`ə qavunin ak`esunaxun upanan;
- Oşal bonin xusisiyətxo q`eyd banan;
- Ef fikirə upanan.

Oq`a bakala t`abliśinaxun lazım bakala əyitmoğo c`əkp`anan.

Qavuni görkəm	Çо	Pulmux	Popurxo
q`əşəng gözəl alloy	mas`i bığla bülbüli śamen boxlancik k`ank`oroy	măyin göyin şavalut`i irəng xazali irəng	măyin mas`i şavalut`i irəng gödəy boxoy c`urla tik-tik

Bonin aləm

mərd	xeyirxax
tələbbal	ükqay
vicdanlu	zorba
ükbok`al	vətənçureğal
səbirlu	saf
şip	əşp`ala

Əyitmoğoy düz śampsuna, ğaçəyitmoğo düz həzirbsuna fikir tadanan.

3. Ams`i ganxo c`ovakest`i t`arurxo laxi śampanan.

n...na, b...va, k...lba, kaln..., x...nçi, v...çi, ə...i, t`...y, ail...

4. Tadeśi əyitmoğoxun adi saal suvali cümlox həzirbanan.

a. nana, əyel, tərbiyə, tast`un
b. şaat, mani, keyfiyyətlxo, bune
c. ailə, zombaksun, əyel, hik`ə
d. ailə, dövlət, binövrə
e. kalna, kala, k`oj, kalba

Bitovt`oğoxun alloya karxsun çureğala çoval

1. S`iyaxun aslu t`ekst`e boş het`uxun exləteğala bəğəbi upanan.
2. T`ekst`a rolen k`alpanan.

Çovalen ən alloy xode, alloy taye loxol içeynak` mes düzbsane burqi.

Bildirçinen mot`o ak`at`an pine:

– Ay çoval xunçi, ey vi mesa bez mese t`öğöl biq`a. Miya samalal xatasuze.

– Bez t`öğöl ams`i gaal bune. – Zığzığen pine. – T`iya gele alloye saal q`ïbala gane.

– Xunçi, ay xunçi! – Bülbülenal çovala pine: – Ey bez t`öğöl yəşəinşba. Q`onşiyan bakon. Miya samalal şaat`e.

– Tə, zu mesa miya biq`oz, bitovt`oğoxun alloy gala! – Çovalen lovğa-lovğa pine.

Çovalen iz uk`alt`u bine. İz mesa ən alloya bineq`i. Ğimxo hari c`ovaneki. Çovali sa balane baki. Nana çovalen mese boş iz balina q`orişebsay. Bava çovalen isə ukuni bač`anexune taysay. Sa

ği nana çoval xe ŭğseynak` ĭša bakala arqe tərəfe purpi.

Ha t`e vədine göynuxun sa q`uzğune purey. Şo gele busabakeney, ukune çuresay. Oq`a běğat`an ən alloy xode saal ən alloy taye loxol bakala mesa anek`i. Mese boş bakala çovali balinal anek`i. Q`uzğunxoy pulmoğon gele şaat`e aksa. Q`uzğun usum oq`a śiri çovali balina exst`une çureśi. Mot`o ak`ala bitov q`uşurxon səs-səsə duği harayt`unpi oşaal alloy purpi balina q`orişbsunat`un çalışaki. Q`uzğunen sa hema kərəməl mese loxol hücüm biyal bakain, çovali balina ĭša bites tenebaki.

Ama çovali mese qĭt`u śarpeney. Çovali balinen purpsun çureğat`an mesaxun bineti oq`a. Q`uşurxon p`urum sagala gireśi q`ənədxo qayt`unpi, çovali balina havina bit`unq`i. Oşa şot`o zığzığı geng mese boşt`un taşeri. Hame vədine çoval içoğŏ ĭšalainşebaki. Bitüm baki əşurxo oq`axun ak`i, ama mes gele alloy baksuna görə içu iz vədine p`ap`esbes tenebaki..

Şot`in q`uşurxo pine:

– Bezi muč`a dost`urxo! Gele diristbakanan. Za bağışlainşbanan. Vəx ŭmŭxlaxiyzuy, bez bala xatina baftenedoy. Bez mesal śarteneğoy. İsə q`amişezbaki ki, ən alloye yəşəinşbsaxuniy sa, ən şaat q`onşiğoxun sagala yəşəinşbsun şaat`e.

Hame vədine bava çovalal purpi enesa. Mot`oxun oşa çovalxon içoğoy mesurxo t`esoğo q`uşurxoy mesurxoy t`ŏğŏlt`un biq`iyo. Q`uşurxonal şot`oğo mesa usum biq`suna köməyt`unbe. Çovalxoval q`onşiğoxun sagala mŭq yəşəinşbet`un.

3. T`ekst`axun aslu pes banekon:

A) T`esunt`oğoy fikirxo hörmət laxsun lazıme.
B) Bitovt`oğo hörmət laxsun lazıme.
C) Geleluği fikirə ŭmŭxlaxsun lazıme.
D) Şaat karxsune lazım.

4. T`ekst`e boş mani suvala coğab teno?

A) Het`aynak` çoval iz mesa lazım bakala vədine p`atenep`i?
B) Q`uzğunen k`ə bsuna çuresay?
C) Q`uzğunen het`u görə çovali balina ukes tenebaki?
D) Bava çovalen q`uzğuna hik`ə bi?

5. T`ekst`axun aslu seri saal əfçi fikirxo bəğəbanan.

a. Bava çovalen q`uzğuna hücumebi.
b. Zığzığen çovala məsləhəte tadi.
c. Q`onşiğoxun sagala çovaleynak` təzə mest`un biq`i.
d. Q`uşurxoy sagala baksunluğen q`uzğuna manene baki.
e. Q`uzğunen çovali balina mesaxun sakes baneki.
f. Çoval xeyirlu q`uşe.

Seri _____ Əfçi _____

6. T`ekst`axun aslu sxemina tamambanan.

7. T`ekst`axun aslu q`uşurxoy xəsiyyətxo upanan.

	Q`uşurxo	Şaat` tərəfxo	Pis tərəfxo
	Çoval		
	Zığzığ		
	Bildirçin		
	Q`uzğun		

8. Cümloğoxun aslu t`ekst`e boş bakala sərfurxo bəğəbanan.

a. Bildirçin, o gele bakala ganxo saal ləmbəluğxone karxsa.
b. Zığzığ alloy xodurxoy loxole karxsa.
c. Çoval oq`oloy xodin saal ləmbin loxole karxsa.
d. Q`uzğun, əslində, q`ayoğoy loxole karxsa.

9. T`ekst`e ideina upanan.

10. Bavoğoy mani misal t`ekst`e məninaxun düze eysa?

Q`onşina umud bakalo şamsuze mando.

Əxil q`ohumaxunsa, ïša q`onşi şaat`e.

Q`onşinen q`onşineynak` iz elmoğo aruğone tado.

11. “Çovalxo” t`ekst`a ŭmŭxlaxi suvalxo coğab tadanan.

11.1. Çovalxon het`aynak`t`un mese boş popurxo zap`ey?

A) Mesurxo cügü saal gam bakseynak`
B) əfçi baksuna görə
C) Ǐǰena nu baksuna görə
D) Ağlox eysuna görə

11.2. Ǐǰenin vaxt`e barada mat`ay fikir düzey?

a. Q`aroğolçin
b. Q`oruği əşbali

11.3. Tekst`e boş hema çovalaxune exlətesa?

A) 1 *B) sa hema* *C) gele* *D) xeylək*

11.4. Havoğoy çaxbaksuni barada mayint`un avabaki?

11.5. T`ekst`e boş çovalxoy mani xususiyyətə ak`est`a?

12. *“Xunçi çoval, ey vi mesa bez mese t`ŏğŏl biq`a”* **cümlin t`emin boş oq`a bakalt`oğoxun manuva bu?**

A) tələbsun B) q`ayğa
C) nəsiyət D) kalaluğbsun

Eyex efanan!

Əmiri cümloğon xayişbsuna, çuresuna, nəsiyətə, tələbsunane avabakest`a. Metər cümloğoy axırda intonaśinaxun aslu t`oçk`a, yaal vosk`liśat`elnıy znak`e laxesa.

Misal:

Zəhmətəl bakain, aynina qaypa. (xayişane avaba-kest`a)

Çomo qaypa! (əmir bsunane avabakest`a)

Amdarxo şaat`luğ saal köməyba! (nəsiyət bsunane avabakest`a)

13. Sa hemadənə əmiren cümlə śampanan.

14. Ef çureğala sa q`uşe, yaal heyvani barada esse śampanan.

Q`eyd

Şikili loxol běğiyal esse śampes banankon.

Zor sagala baksunast`ane

Tələboğon içoğoy işk`ola gelet`un çuresay. Şot`aynak` ki, miya şot`oğo biliyə, elmə saal tərbiyinət`un zombsa. Ğe şorox tədbirət`un həzirbaksay. Novruzi axsibaya görə kala tədbir bakaley.

Birdən işk`ola bəc`ük`esuni xabare yəymişəki. 3-ci et`aja k`üynen haneq`i.

Tələboğon usum xe zapsat`un burqi. Bitovt`oğon t`it`eri, köməyt`unbi. Məxin boşal xe taşale buy. Alin sinifi tələboğonal aruğo açesp`ala balona ext`i iz boş bakala sap`uni kəfə aruğoy loxol şipi aruğo açesbsunat`un çalışaksay.

Ha me vədine p`ojarnik`-xoval hare. Aruğa açesbsuna ak`i p`ojarnik`xon saal polisxon əyloğo diristbakanant`un pi.

Ama işk`ola et`unfi remont taşt`eynak`. Şot`aynak` ki, sinifi otağxoy soğo lap əməllü-başlu bok`eney, t`esunt`oğoval ziyan laft`eney.

Ust`oox saal fəhloox harit`un. İşk`ola běğit`uxun oşa pit`un:

– Yan işk`ola bazari samci ğina śirik remontbi çark`est`es teyan-bakal. Əşbalxo male, beş zor saal beş vaxt p`ap`altene.

Tələboğon pit`un:

– Yan vəx köməybes bayankon.

– Vən əyloxnan, əyloğon me əşlə bes tenebakon.

– Yan təmizbsunayan köməybo.

Yanal vəx köməy tades bayankon. Bavananoğon saal məlimxonal ust`oğo köməyt`unbi. Yaq`axun c`ovakalxonal ak`i hari köməyt`unbi. Kalat`oğon köməybat`an, əyloğonal bari-bitinə girt`unbi. Kot`o görəl əşurxo usum çarek`i.

Metərluğen, işk`oli remont`al çarek`i, hamal ...

1. T`ekst`a mani cümlinen çark`est`in buq`o ki, t`ekst`e ideya haq`eğane?

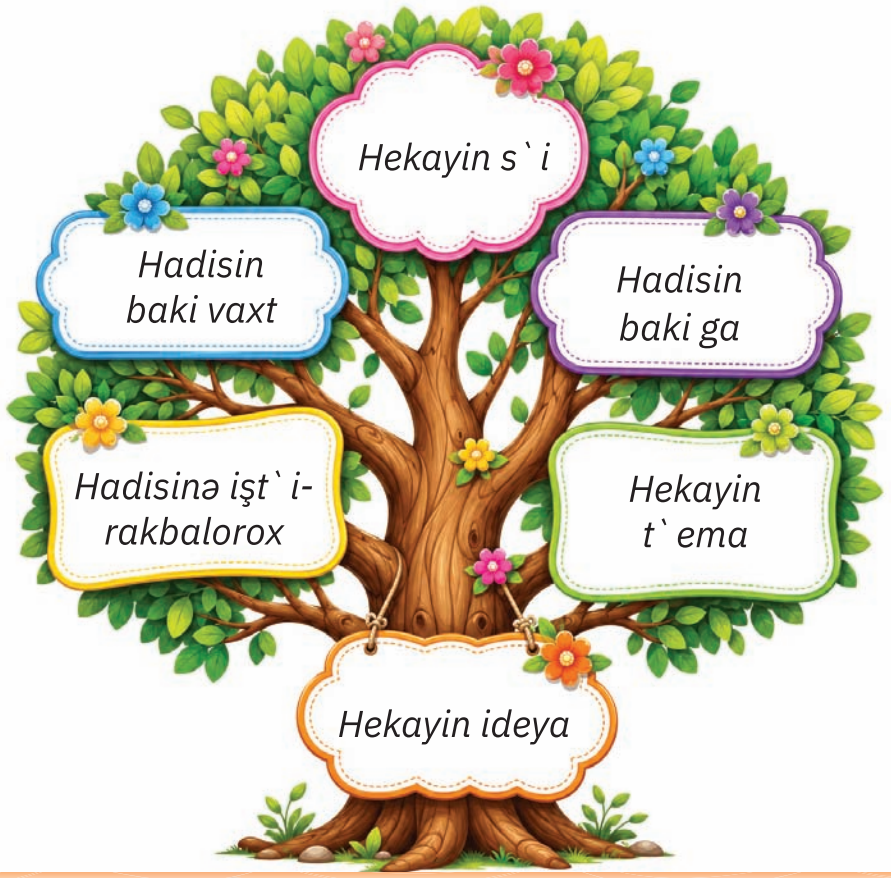
A) Əylox mŭq-mŭq k`oyat`un taśi.
B) Sagalaluğen zore əmələ eçeri.
C) Ust`oğon bitovt`oğo diristbakat`un pi.
D) Direkt`oren bitovt`oğo diristbakane pi.

2. İşk`olin remont`i əşlə hərəkətə badalo hik`ə baki?

3. Hadisin səbəbə saal nəticin əlagoğo śampanan.

Səbəb	Nəticə
3-ci et`aja p`ajare baki.	...
...	Əyloğon xe zapsat`un burqi.
Əyloğon ust`oğo köməyt`unbi.	...

4. Hekayin xoda tamamban.

5. T`ekst`e p`lana həzirbanan.

6. Hetər bakat`ane bəc`ük`esun baksa? Me vədine hik`əbsuna lazım?

7. Bəc`ük`esun nu bakseynak` hik`əbsuna lazım?

8. Əyitmoğo çərçivinaxun aslu grupp`urxo cöybanan.

k`alene* *əyel* *zorba* *əyc`ə

açesebsa *hərtərəflu* *maraxlu* *bəc`ük`esa*

běneğsa *ağlalu* *oşa* *savaxt`an*

xe *girk* *ust`a* *işk`olin*

Şu?	Hik`ə?	Hevaxt?	Hetər?	Hik`əbsa?

9. Sagalaluği saal dostluği barada bavoğoy misalxo bəğəbi śampanan.

1. Tarapsa taysun
2. Beş ölkin paytaxt
3. Şamaxin observat`oriya
4. Basq`al
5. Q`əbələ
6. NĬĬ

Vətənə

tarazne

4

Tarapsa taysun

1. Dost`urxoy suvalxo coğab tadi exlətbanan.

2. Şikilə fikir tadanan. Ef ŭmŭxlaxi t`ekst`axun kot`ay əlagə bune?

3. Ŭmŭxlaxi t`ekst`axun bakala sxemina çark`est`anan.

4. “Zu tarapsa tağal bakizuy...” me cümlinaxun 4–6 cümlə śampanan.

Yan çuryansa ki, vən tarapsa taysuna Azerbaycanaxun burqanan.

Beş ölkin paytaxt

Vətənə tarazne 2

K`alk`alt`uxun běš

Ef fikiren t`ekst`e boş het`uxun exlәteğale?

Bavan ğar Romana saal xuyər Esmira əyite tade ki, şot`oğo Bəkünə taşale. Şot`in hər dömiş Bəkü şəhərin baradane exlətbsa, me şəhərə akseynak` əyloğost`a marağe əmələ eşt`a. Əyloğon Bəkünə şikilxoy boşt`un ak`ey.

Axır ki, bavan iz tadi əyitə əmələbi. Şorox savaxt`an usum hayzeri yaq`t`un c`eri. Əylox gele mŭqt`uniy. T`e boxoy yaq` bava cürbəcür suvalxot`un tast`ay.

Saadin 10-t`a Bəkünə p`at`unp`i. Şorox sift`ə İçərişəhəret`un taśi. T`ar küçoğon, jěne yaq`urxon saal k`ojurxon əyloğo gelene maraxlandırışi. Bavan pine ki, miya Bəkün ən bisi ganxoy soğone.

Oşa şorox "Q`ız q`alası"-nat`un taśi. Q`alın alloyluğaxun əylox məhətt`əlt`un mandi. Esmiran xavare haq`i:

– Bava, q`alın alloyluğ heq`ədəre?

Romanen pine:

– Məlimen yax pene ki, q`ala XII əsirəne aid. Alloyluğal 28 metrəne. Běšaxun dəniz q`alina gele ĭšane bake. Q`ala mayak`e bake.

Oşa şorox dənizi börine bakala Mlli P`ark`at`un taśi. Ke ganu bulvaral next`un.

Əyloğon dənizi səsə ŭmŭxlaxsun, göynu purk`ala q`ağayığoy loxolt`un běğsay.

Şot`oğon ailəlu arśi šumt`un kəyi. Bavan əyloğoynak` marojniyal haneq`i.

Biyəsin şəhəri işiğxo bonek`i. Şot`oğon məhətt`əl mandi, me gözəl şəhəri loxolt`un běğsay.

Alloy binoğon, şot`ay loxol zap`eśi śamurxon əyloğo məhətt`əle mandest`i. Esmiran pine:

– Bəkü heqq`ədər gözəl şəhəre.

Bavan axšumepi. Şot`in əyloğoy mŭqbaksuna aki içal mŭqebaki. Me tarapsun içoğoy eyex həmişə mandale.

AVANAN?

Bəkünəxun běš Azerbaycani paytaxt 1918-ci usenast`a samal vədə **Gəncə** şəhəre bake. Azerbaycan Xalge Cümhuriyyəti dövürəst`a paytaxt Gəncinaxun Bəkünəne köçp`e.

Kot`oxunal bisi dövürxost`a isə Azerbaycanı cürbəcür dövlətxoy paytaxtxo Q`əbələ, Şamaxı, Təbriz saal q`eraz şəhərxone bake.

1. Ölkin paytaxt mani şəhəre?

2. Əyloğoy məhətt`əl manst`uni səbəb hik`əy?

3. Ailinen bulvara hik`əbsay?

4. T`ekst`e boş mani suvala coğab teno?

A) Əyloğo Bəkünə şina eçere?
B) İçərişəhəri alloyluğ heqq`ədəre?
C) Aruğoy alloy binox mayat`un baksa?
D) Ailinen maya šum kəy?

5. Q`ız q`alasın barada me məlumat t`ekst`e boş butene:

A) Q`alın alloyluğ
B) Q`alın memar
C) Q`alın tarix
D) Q`alın dənizə ïša baksun

6. T`ekst`e boş Aruğoy alloy binoox hetərə təgdim baksa?

7. Ef fikiren, ailə Bəkü şəhəre maynt`un hare?

8. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

9. Bavay tadi əyitə əməlbsuna səbəb hik`ə baki?

10. Vən tadala əyitə əməlbsanan? Tadi əyitə nu əməlbala vaxt bakene? Ketər vədine hik`ə bakiyo ? Vəx hetərnan hisbiyo?

Ef fikirxo t`abliśina śampes bananko.

Vən tadala əyitə əməlbsanan?	Tadi əyitə nu əməlbala vaxt bakene?	Ketər vədine hik`ə bakiyo?	Vəx hetərnan hisbiyo?	Əyit tadi amdaren vəx hik`ə piyo?	Vən vəxmani əyitənan tadiyo?

11. *Tarapsa taysun, tarapsun, tarapsa* tağal əyitmoğoy mənina zombakanan oşaal cümlin boş əşp`est`anan.

12. Siftə əyitəxun ğaçeğal, oşaal cümlə həzirbanan.

Tarapsun, p`lan; tarapsa taysun, xeyir; Azerbaycan; Vətən, gözəl; biyəs, Bəkü; paytaxt, Azerbaycan; şəhər, kala.

Əyitmux	Əyitəxun ğaçeğala	Cümlə
paytaxt, Azerbaycan	Azerbaycanin paytaxt	1. Bəkü – Azerbaycani paytaxte. 2. Azerbaycani paytaxt Bəkü şəhəre.

13. Şikili boş bakala q`uşe s`iya upanan saal şot`o fikir tadanan.

Şamaxin observat`oriya

Vətənə tarazne

3

1. T`ekst`a düz intonaśinen k`alpanan.

Gele-gele damna dörəst`a alimxon göyə fikir tast`eynak` sadə alətt`un əşp`est`iyo, əsas sadə t`elesk`opt`un əşp`est`iyo. Şot`oğon göynu bakala cisimxoy hərəkətət`un izləinşiyo, Amma şot`oğoy barada, göynu mani hadisooxe baksa hikk`al pes tet`un bakey.

Oşa alimxon bitov p`lanetxo, muč`uliğo, gallakt`ik`ina zombakseynak`cürbəcür alətxo əşbest`at`un burqiyo.

Şikilxoy boş hik`ət`un ak`est`a?

Běğ c`eğalaça samci observat`oriya Marağa observat`oriyane. Samci observat`oriya M O, 1259-ci usenast`ane biq`eśe. Me observat`orina qaypiyo çalxeśi Azerbaycani alim Nəsirəddin Tusine.

Ən yöni, kala Azerbaycani observat`oriya Şamaxinane. Me observat`orinen Nəsirəddin Tusini s`iyane taşt`a.

Observat`orin əşp`alxon běğe saal muč`uliğoy loxol diggəten běği cürbəcür əşurxot`un c`ovakest`a. Şot`oğoy əsas əş Oçali orbit`i badalbaksuna izləinşbsune.

P`lanetxo, muč`uliğo saal gallakt`ik`ina zombakseynak` ən gele əşp`est`ala alət t`elesk`ope. T`elesk`opxo cürbəcür ölçinene baksa.

2. T`ekst`e boş het`uxuna exlət`esa?

3. T`ekst`e boş t`elesk`op`axun asulu mani fikirə bu?

A) T`elesk`opxoy ölçiyox cürbəcüre.
B) T`elesk`op`en göyəne fikir tast`a.
C) T`elesk`op` buruğoy loxole baksa.
D) T`elesk`op` observat`orinane baksa.

4. Ən sift`in observat`oriya maya biq`eśe?

A) Şamaxina B) Marağina C) Təbrizə D) Bəkünə

5. Mani observat`orinen Nəsirəddin Tusini s`iyane taşt`a?

6. Samci observat`orina şina qaypiyo?

7. Observat`orin əşp`alxon hik`ət`unbsa?

1. Tək muč`uliğot`un běğsa.
2. Göynu bakala cisimxoy hərəkətət`un izləinşbsa.
3. Bitov p`lanetxo, muč`uliğo, gallakt`ik`inat`un zombaksa.
4. T`elesk`op`ane zombaksa.
5. T`elesk`op`ane əşp`est`a, göynu bakala hadisoğone fikir tast`a.

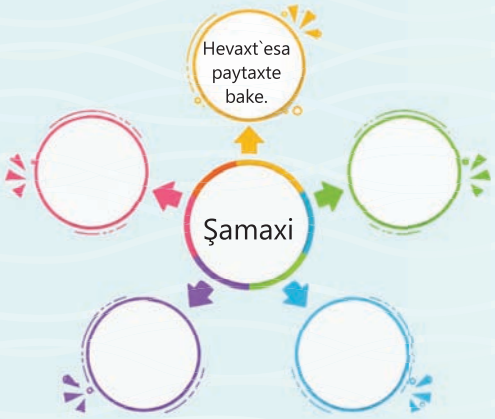
8. *Me alətxo observat`oriya uk`ala kakala binoğost`ane baksa* **cümlinə t`ekst`e boş mani cümlinaxun oşa laxsun lap düze bako?**

A) Oşa alimxon bitov p`lanetxo, muč`uliğo, gallakt`ik`ina zombakseynak`cürbəcür alətxo əşbest`at`un burqiyo.
B) Běğ c`eğalaça samci observat`oriya Marağa observat`oriyane.
C) Şot`oğoy əsas əş Oçali orbit`i badalbaksuna izləinş-bsune.
D) T`elesk`opxo cürbəcür ölçinene baksa.

9. Ŭmŭxlaxi t`ekst`axun bakala suvalxo coğab tadanan.

9.1. T`ekst`e boş mani ərazinaxune exlət`esa?

9.2. Ŭmŭxlaxi t`ekst`axun aslu sxemina śampi çark`est`anan. Şamaxin barada hik`ə ef eyex mandene upanan.

9.3. Ŭmŭxlaxi t`ekst`e boş me şikilxoy boş ak`est`alt`oğoxun manu butene?

10. T`ekst`axun aslu cümloğo çark`est`anan.

T`elesk`op` ..... aləte. Nəsirəddin Tusi ..... observat`oriya biq`eśene. Şamaxi observat`orinen ..... s`iyane taşt`a. Marağa observat`oriya ..... usenast`ane biq`eśe.

11. Əyitmoğo cümlin boş əşp`est`anan.

Şamaxi, Pirq`uli, śentr, şəhər, rayon, c`ələy, aiz, q`əsəbə

Basq`al

1. T`ekst`a int`onaśinen k`alpanan.

Bavan me dömə Roma q`a Esmira İsmayillinane taşeri. İsmayilli Azerbaycanin q`uzey tərəfe baksa. Şəhəri səs-küyəxun əxilbaki İsmayilin tərəf taysunen hava badalebaksa, c`ələyxoy adurxon amdari urufa şaat`ebsa. İsmayilli tək sa rayon tene, şo dast`ane(nağıle). Şot`ay hər sa dönbinen sa hekayəne exlətbsa. İsmayillin hava t`eq`ədər təmize ki, amdaren nəfəs haq`sunen unk`o təzədənen nanaxun baksa.

İsmayillina cürbəcür millətxone karxsa. C`ovaki taśi hər ganxo, şot`oğon yax yöni, muč`a q`abult`unbsay.

Oşa bavan yax Basq`alane taşeri. Basq`al İsmayillin ən incə bakalone hesabbaksa. Bavan yax Basq`ali barada maraxlu məlumatxone pi.

Basq`ali s`iya duğat`an, ən siftə kəllinə butk`ale, amdari eyex bafst`a. Çupuxxon içoğoy kiin kəllinə butk`ali loxol gözəl naxışxot`un laxsa. Kəllinə butk`al sadə sa butk`al tene, şo Azerbaycani çupuxxoy zərifluğ saal namuse.

Basq`al q`əsəbin tarix gele bisine. Həysə bakala şot`ay perevarxo t`evaxt Alban dövləte bake. Basq`al q`aloğon saal meçetxone gele çalxesa.

Alimxoy upsuna görə, Basq`al əyiti mənə “q`ala düzba” (beş muzin isə “bask`al upsune), Q`ala alloyba” upsune.

Bisi dövürxoxun, Basq`al t`urinen əlst`uni sənəti śentıre bake.

Q`əsəbin camaatxo malal bakain sənətkarluğ, ticarət, samalal heyvandarluğaxunt`un məşq`ul baksa.

T`iya karxala camaatxon Basq`ali barada maraxlu sa hadisət`un exlətbi:

– Me karxala ga t`eq`ədər bisi dörəxune ki, hələ Mak`edoniyalu Aleksandri hücümi şahide bake. Erinaxun běš IV-ci əsirast`a kala sərkərdar iz gele sayen bakala q`oşunen Şirvanane hare. Basq`ali t`öğöl bakala buruğoy bel düşərgəne sake. Carsakalxon buruğo laśi q`ızıli şeypuren(ost`aaraxun səs tadala alət) hərrəminə ost`aar səsen harayt`unpe. T`iya karxala amdarxon t`e buruğo "fit`e buruğ" s`it`un tade.

Basq`al beş xoşel gelene hari. Beş yaq` isə Lahıcaney.

2. **T`ekst`e boş het`uxuna exlət`esa?**

3. **Roma saal Esmira obrazxoxun samci dəfə mani t`ekst`e boşnan irəsthare?**

4. **T`ekst`e boş mani perevarxoy s`ine duğesa? Vən ke perevarxoy mani ganxonan bakiyo?**

5. **Bavan əyloğo het`u görə eçere Basq`ala? Səbəb k`inək`, ən mal 2 cümlə ak`est`anan.**

6. **Suvalxoy sunt`aynak` coğab bəğəbes tenebakon:**
   A) Het`u görə Basq`al bisi dörəxun bakala şəhəre hesabbaksa?
   B) İsmayillin c`ələyxo hetərə təgdim baksa?
   C) Het`u görə Lahıc bisi dörəxun bakala şəhəre hesabbaksa?
   D) Basq`ala karxala amdarxo het`uxuna məşq`ul baksa?

7. **Seri saal əfçi fikirxo cöybanan.**
   1. Exlətə görə, Mak`edoniyalu Aleksandr Basq`ala şirik harene.
   2. Makedoniyalu Aleksandren Basq`ala q`alane biq`est`e.
   3. Basq`ala karxala amdarxo heyvandarluğaxunt`un məşq`ul baksa .
   4. Basq`al əyitin məna "q`ala alloyba" upsune.
   5. İsmayillina tək t`iyanin amdarxone karxsa.

8. **Cümlinə çark`est`anan.**
   Basq`al ..... gane hesabbaksa.

9. **T`ekst`axun aslu kəllinə butk`ali barada pes baneko:**
   A) Kəllinə butk`al (şal) naxışxon buye.
   B) Kəllinə butk`al maşinene ələsa.
   C) Kəllinə butk`al kiine ələsa.
   D) Kəllinə butk`al Azerbaycani milli sənəte.

10. Tadeśi cümloğo t`ekst`e mani abzaśa avuzbes bako?

Lahıc Girdiman çəyləği börinene.

Şot`ay hərrəminə Babadağ saal Niyaldağe çurpe. Lahıc təbii q`alane hesabbaksa.

Kot`in, bisi dörəst`a Lahıci düşmənxoy basq`ınxoxun q`orişbseynak` imkane tadiyo.

11. Romanen q`a Esmiran içoğoy nanaynak`peşkəşt`un haq`i. Ef fikiren, şot`oğon nanoğoynak` mani peşkəşət`un haq`e? Ef fikiren, het`aynak` şotoğon t`e peşkəşət`un c`əkp`iyo?

12. Əgər vən Basq`ala tağaynan ef nanaynak` hetər peşkəşnan haq`oniy?

13. Mani əyitmux sərfe śameśe?

Çeylağ, doşmen, piskəş, q`ala, şeher, Basq`al, amdorxo, beruğ, perevarxo, kəllinə butk`al.

14. Əyitmoğo t`ablisinaxun düz eğala cörginə laxanan.

c`ələy, buruğ, Basq`al, běğsun, taysun, xazali irəng, alloy, aksun, Lahıc, kala, ga, maraxlu, běš c`eysun, q`əsəbə, laxsun, Nǐj, mis`ik`, nešum

Ganu avabakest`ala əyitmox	Əlamətə avabakest`ala əyitmox	Hərəkətə avabakest`ala əyitmox

✓ *Vănal əyitmox avuzbi śampes banankon.*

15. "Basq`al" t`ekst`e p`lana həzirbanan saal hat`e p`lanen t`ekst`a exlətbanan.

Q`əbələ

Lahıca sa k`oyayan manst`ay. Miya beş tarapsuni axırınci ğiney. Tarapsuneynak` cöybi ğimxo çareksay. Bəkünə qaybakseynak` 4 ğine mandey. Şot`aynak`al, me ğimxo samalal şaat c`ovakest`alayan.

Əyc`ə Qəbəlinə tağalayaniy. Biyəsin, ailinaxun sagala Q`əbəlinə ak`ala ganxoy s`iyurxoyan śampi.

Avayaniy ki, 4 ğinəst`a me q`ədər ganu tarapi çark`est`es teyanbakal. Şot`o görəl fikirpsayan burqi. Maya tağen?

1. İnformaśina k`alpanan, vănal Q`əbəlinaxun tanışakanan.

Təbiəti mövcüzoğo tamaşapsun çurnansasa, mütlək **Vŭğ gözəl şəlalina** takinan. Me ganen, iz s`iya t`e pervare bakala vŭğ pillinen bakala şəlalinaxune ext`iyo. Miya bakala buruğoy təmiz havinen, hərrəminə bakala c`ələyluğen saal gür tağala xene səsen t`etərebsa ki, unk`o sa nağıli dünyənenu. Şəlalina p`apseynak` xeylak buruğo laysun lazıme. Yəye xaşurxost`a miya bakala sərinluğen saal təbiəti gözəlluğen amdara tam cavanebsa.

Me şəlalə Vəndami ayizene.

Tarixə marağ bunesa, **Çuxur Q`əbəlin** ayize bakala Q`ədim Q`əbələ şəhəre taynan. Me pervarxo damna Q`afq`az Albanin paytaxt`e bake. Şot`ay 2500 usenluğ tarixo. Rask`op`k`a taşala vədine miya damna q`alin bariyox, k`eramik`in q`avurxo saal q`eraz tarixi şeymux çoyele c`ere. Me ganxo, Azerbaycani damna dörəxun baki dövlətçiluği tarixaxun maraxlainşakalxoynak`əsil xəzinəne.

Me ayiz rayoni bĭyexun 34 km. Güney batk`alaç, Alazan–Haftaran dərənene.

Tufandağ Dağ-Xizək K`ompleks Q`əbəlin ən çalxeğala istirahəti perevarxoy soğone. Alloyluğ 4191 m-re. Sa usenast`a ən gele tufan saal çolğun baksuna görə şot`o Tufan s`ine tadeśe. Ĭĭenin xaşurxost`a ĭĭen but`eśi buruğoy loxol xizək (lĭĭi) c`ides banekon. Joğulin saal yəye xaşurxost`a isə k`abeli yaq`en buruğo layes, təmiz buruğoy havina hĕvq`es saal alloy ĕqeśunen bĕš ak`eğala gözəl mənzəroğo tamaşabes baneksa.

Tufandağ Q`əbələ şəhərəxun 4 kilometr t`ağaye baksa.

Q`əbələ tarixi saal folklori muzey

Q`əbəlinəne baksa. Muzeyi 13 otağe bu. Miya damna saal bığin əsirxo aid14 hazaraxun gele bəğəyeśi şeyşuyxo ak`est`unst`a. Muzeyi boş Heydər Əliyeva yad bala otağxo, şikilxoy galereya, girken buy elmi kitabxana, qavuna həzirbi damna ĭĕnaxun bakala heykəlxoy sərgiyal bune.

Muzey Q`əbəlin bĭyexe.

**Q`əbələnd gözəl vaxt c`ovakest`ala** p`ark`e attrakśionxo saal yöni vaxt c`ovakest`ala ganxoxun çalxesa. Şo, Azerbaycani ən kala, qavuna, təmiz havina bakala yöni vaxt c`ovakest`ala p`ark`urxoy soğone. Miya k`aruselxo, xene attrakśionxo, elekt`ron əçin salonxo saal mis`ik zoop`ark`al bune. Şot`o Azerbaycani Disneylendt`un nexe. "Q`əbələnd" gözəl vaxt c`ovakest`ala ganu vŭğ dənə süni gölt`un əmələ eçere.

Q`əbəlin q`uzey-batk`alaç tərəfe baksa. Q`əbəlinaxun 3 km tağaye baksa.

Nĭǰ

1. T`ekst`a düz saal int`onaśinen k`alpanan.

Q`əbəlina sa gane bu: Nĭǰe q`əsəbə. Nĭǰe ayiz Q`əbələ rayonaxun 40 km t`ağay, güney-batk`alaç tərəfe baksa. Q`əsəbə iz göyin xodluğxoxun, ereq`luğxoxun saal geng küçoğoxun c`ək`esa. K`ojurxo. əslində, xodluğxoy saal topaluğxoy aranene baksa.

Ayize etnik` grup`axun bakala samal mandi udiyoxe karxsa. Nĭje karxala amdarxo gele əş çureğala amdarxone. Əslində miya heyvan běğsunaxun, əkinçiluğaxun saal ən gelo ereq`luğ saksunaxunt`un məşq`ul.

Nĭje q`əsəbə Q`afq`azi buruğxoy tumele. Miya hər sunt`ay q`onağ bakes bakala sa nağılxoy diyare.

Sıx c`ələyin saal gözəl buruğmoğoy arane bakala me ayiz tək karx-seynak` bakala perevar tene. Ko, hamal t`olerantluği, mədəniyyəti saal damna udi ənənoğoy sığınacağe.

Nĭje ən q`əribə xüsusiyyət, şot`ay t`iya bakala tolerantluği mühite. Miya sa tərəf damna, tamtarağlu udin kilisoox – misal, təzədən bər-pabaki ĭvel Yeliseyi śiyen bakala C`ot`ari kilisə t`esoğo tərəf isə me-çet`i minaroxe ěqěśe. Nĭje karxala udiyox saal azerbaycanluyox əsir boyu sun-sunay axsibayxo sagala sa sulfin bel arśi šumt`un cöybiyo.

Udiyox Q`afq`az Albaniya dövləti boş karxi tayfoğoxun soğot`un bake. Şot`oğon içoğoy muza, adət-ənənoğo saal religina əsir boyu q`orişi efet`un.

Dost`urxo, yağın ki, vǎn Nǐje ayi-zenan karxsa.

T`ekst`axun aslu suvalxo həzirbanan.

Vǎx upsunyan çuresa ki, Nǐje barada beş nuavabakalt`o-ğoval vǎn exlətbanan.

Şaat`e bakon, Nǐje barada avuzin məlu-matxo topbi oşal təgdim banan.

Efi Nǐje barada həzirbi məlu-matxo sosial şəbəkoğo pay-banan ef dost`urxoy arane, şot`oğo Nǐja çalxest`anan.

Nǐje barada exlət həzirb-seynak` vǎx p`lanal tayanst`a.

P`lan

1. Nǐje tarix
2. Nǐje bakala tarixi abidox
3. Adət-ənənox
4. T`iya karxala amdarxoy say
5. T`iya karxala amdarxoy məşq`ulluğ
6. Milli paltarxo

Buraxılış məlumatı

UDİ DİLİ 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Udi dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəllif	**Venera Antonova**
Layihə rəhbəri	**Samirə Bektaşi**
Buraxılışa məsul	**Rafiq Kazımov**
Üz qabığının dizaynı	**Ayaz Abdulzadə**
Dizayner və səhifələyici	**Yeganə Rüstəmova**
Texniki redaktor	**Sevinc Yusifova**
Baş redaktor	**Samirə Bektaşi**
Texniki direktor	**Allahverdi Kərimov**
Nəşriyyat direktoru	**Sevil İsmayılova**

Dərslikdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© "Şərq-Qərb" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,5. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57x82$^{1}/_{8}$.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu nəşr edən:
"Şərq-Qərb" ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Pulsuz

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

